

01/11/2024

Ναυπάκτου Ιερόθεος: Μαθήματα Δογματικής του π. Ιωάννου Ρωμανίδη

/ [Γνώμες](#)

Μαθήματα Δογματικής του [π. Ιωάννου Ρωμανίδη](#)

[Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιεροθέου](#)

(επέτειος της κοιμήσεώς του)

Τήν 1η Νοεμβρίου τοῦ 2001 κοιμήθηκε στήν Ἀθήνα ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης, ἕνας

κορυφαῖος δογματικός θεολόγος, ὁ ὁποῖος ἔκανε μεγάλη ἔρευνα, θεολογική καί ἱστορική, καί κατέγραψε τά ἀποτελέσματά της σέ ἐξαιρετικά βιβλία καί ἄρθρα, ἀλλά τά παρουσίασε σέ προφορικές παραδόσεις στούς φοιτητές του καί σέ διάφορα ἄλλα ἀκροατήρια.

Τιμώντας τήν μνήμη αὐτοῦ τοῦ μεγάλου δογματικοῦ καθηγητοῦ στήν ἐπέτειο τῆς κοιμήσεώς του, μετά ἀπό 23 χρόνια, συνέταξα μιὰ περίληψη τοῦ βιβλίου «Ἐπίτομος Ὁρθόδοξος Πατερική Δογματική», πού εἶναι μαθήματα Δογματικῆς κατά τίς «φοιτητικές σημειώσεις» στήν ἀρχή τῆς Πανεπιστημιακῆς του διδασκαλίας, στήν Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης τά ἔτη 1971-1972, ὅπως θά ἐξηγήσω στήν συνέχεια.

1. Οἱ «φοιτητικές σημειώσεις»

Ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης, ὡς Καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης, ἐξέδωσε τό ἔτος 1973 τόν πρῶτο τόμο τῆς «Δογματικῆς καί Συμβολικῆς Θεολογίας τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας», ὁ ὁποῖος χωρίζεται σέ δύο μέρη. Τό πρῶτο μέρος εἶναι γενικό καί ἀναφέρεται στίς ὀρθόδοξες προϋποθέσεις τῶν δογμάτων τῶν Τοπικῶν καί Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί τό δεύτερο μέρος παρουσιάζει τήν διδασκαλία τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων Α΄, Β΄, καί Η΄ περί τῆς Ἁγίας Τριάδος σέ ἀντιπαραβολή μέ τήν Φραγκολατινική παράδοση.

Ἀπό ἔρευνα πού ἔκανα πιθανολογῶ μέ βέβαιον τρόπο, ὅτι τό δεύτερο αὐτό μέρος τῆς Δογματικῆς του πού ἀναφέρεται στήν διδασκαλία τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων Α΄, Β΄, καί Η΄ εἶναι τό ὑλικό πού εἶχε συγκεντρώσει γιά τήν διδακτορική του διατριβή στό Harvard ὑπό τήν ἐπίβλεψη τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκι, πού τελικά δέν τήν υπέβαλε, λόγω τῆς συνταξιοδότησης τοῦ π. Γεωργίου.

Δυστυχῶς, δέν ἐξέδωσε τόν ἐπόμενο τόμο, ὅπως τόν προανήγγειλε, ἥτοι περί δημιουργίας, πτώσης καί σωτηρίας, περί Χριστολογίας, Ἐκκλησιολογίας, θείας Χάριτος, θείων Μυστηρίων καί ἐσχατολογίας.

Πρίν, ὅμως, ἀπό τήν ἔκδοση τοῦ Α΄ τόμου τῆς Δογματικῆς αὐτῆς, ὅταν ἄρχισε νά παραδίδῃ μαθήματα στούς φοιτητές τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης, ὁ τότε φοιτητής του καί ἀργότερα καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης καί φίλος μου κ. Ἰωάννης Κογκούλης, κρατοῦσε σημειώσεις ἀπό τό μάθημα Δογματικῆς τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδου καί τίς ἐξέδωσε πολυγραφημένες τό ἔτος 1972, μέ τίτλο «Φοιτητικά σημειώσεις Δογματικῆς, κατά τάς παραδόσεις τοῦ καθηγητοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδου», γιά τήν βοήθεια τοῦ ἰδίου καί τῶν συμφοιτητῶν του, πράγμα πού ἱκανοποίησε τόν π. Ἰωάννη Ρωμανίδου. Ἀργότερα (2016) ὁ Ὁμότιμος πλέον καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωάννης Κογκούλης δημοσίευσε τίς σημειώσεις του

αυτές μεταγλωττισμένες στην νεοελληνική γλώσσα, από τις εκδόσεις Κυριακίδη, μέ τίτλο: «Ἐπίτομος Δογματική τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, κατά τις παραδόσεις τοῦ καθηγητοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδου».

Τίς πολυγραφημένες αυτές σημειώσεις τοῦ κ. Ἰωάννου Κογκούλη τίς εἶχα στό Ἀρχεῖο μου, ὅπως μοῦ τίς ἔδωσε ὁ αἰμίμηστος Δικηγόρος Ἀθανάσιος Σακαρέλλος, στόν ὁποῖο, προφανῶς, τίς ἔδωσε ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης λόγω τῆς φιλίας τους.

Ἀργότερα, τό 2004, οἱ φοιτητικές αυτές σημειώσεις, πού τίς ἐνέκρινε ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης, δημοσιεύθηκαν μέ δίγλωσση ἔκδοση (ἐλληνική καί ἀγγλική) ἀπό τόν καθηγητή τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Βοστώνης π. Γεώργιο Δράγα, μέ τίτλο: «An Outline of Orthodox Patristic Dogmatics – Ἐπίτομος Ὁρθόδοξος Πατερική Δογματική». Πρόκειται γιά ἕνα κείμενο εὐσύνοπτο στό ὁποῖο βλέπει κανεῖς σπερματικῶς τήν σκέψη τοῦ χαρισματικοῦ αὐτοῦ δογματολόγου, π. Ἰωάννου Ρωμανίδη γιά ὁλόκληρη τήν Δογματική.

Οἱ σημειώσεις αυτές εἶναι σημαντικές, ἂν σκεφθῇ κανεῖς ὅτι γράφηκαν χωρίς τίς σύγχρονες τεχνικές (μαγνητόφωνο-βιντεοσκόπηση) ἀπό ἕναν φοιτητή, τόν κ. Ἰωάννη Κογκούλη, ὁ ὁποῖος εἶχε ἰδιαίτερα χαρίσματα καί ἰδιαίτερη ἔφεση στήν Δογματική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

Θεώρησα καλό νά παρουσιάσω αὐτό τό κείμενο στό εὐρύ ἐλληνικό ἀναγνωστικό κοινό σέ μιά εὐσύνοπτη περίληψη, καί ἐνημέρωσα τόν κ. Ἰωάννη Κογκούλη. Πρόκειται, πράγματι, γιά δύσκολο ἔργο, γιατί δέν εἶναι εὐκόλο νά κάνη κανεῖς περίληψη τῆς «Ἐπίτομης Ὁρθόδοξης Πατερικῆς Δογματικῆς». Οὕτως ἢ ἄλλως τό κείμενο αὐτό εἶναι ἐπιτομή τῆς διδασκαλίας τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδη, καί ὅταν γίνεται περίληψη τῆς ἐπιτομῆς τά πράγματα δυσκολεύονται. Τήν παρουσιάζω, ὅμως, μέ τήν ἀπαραίτητη σημείωση ὅτι ἀσφαλῶς σέ μιά εὐσύνοπτη περίληψη τῆς ἤδη Ἐπιτομῆς εἶναι ἐνδεχόμενο νά ξεφύγουν μερικά καίρια σημεῖα. Ὡστόσο, θά προσφερθοῦν οἱ βασικές θεολογικές σκέψεις τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλά καί πατερικοῦ αὐτοῦ δογματικοῦ θεολόγου π. Ἰωάννου Ρωμανίδη, καί κατά κάποιον τρόπο θά ἀναπληρωθῇ ἡ μή δημοσίευση τῆς ὁλοκληρωμένης Δογματικῆς, τήν ὁποία ὅλοι ἀναμέναμε.

Βεβαίως, τό κείμενο πού θά ἀκολουθήσῃ εἶναι εὐνόητο ὅτι θά πρέπει νά συμπληρωθῇ ἢ νά ἀντιπαραβληθῇ ἀπό τόν ἀναγνώστη μέ τό δίτομο ἔργο «Ἐμπειρική Δογματική» πού ἐξέδωσα μέ βάση τήν προφορική διδασκαλία τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδη, γιατί ἔτσι θά φανῇ ὅτι ἡ Δογματική τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἔκφραση καί διατύπωση τῆς ἐν Χάριτι ἐμπειρίας πού εἶχαν οἱ Προφῆτες, οἱ Ἀπόστολοι καί οἱ Πατέρες, οἱ ὁποῖοι ἀξιώθηκαν νά δοῦν στό ἄκτιστο Φῶς τόν ἄσαρκο καί σεσαρκωμένο Λόγο καί δι' Αὐτοῦ μυστήθηκαν στό μυστήριον τοῦ

Τριαδικού Θεού. Έτσι, η Δογματική εκφεύγει από την φιλοσοφική διάνοια του ανθρώπινου στοχασμού.

2. Η φιλοσοφική και έμπειρική θεολογία για τον Θεό

Πρίν διαβασθῇ ἡ περίληψη τῆς «Ἐπιτομῆς», θά πρέπει νά γίνη μιά παρατήρηση, πού εἶναι μιά ἀπό τίς πιό βασικές διδασκαλίες τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδου, ὅτι ὑπάρχει σαφέστατη διαφορά μεταξύ τοῦ φιλοσοφικοῦ τρόπου θεολογίας τῶν αἰρετικῶν, καί τοῦ ἐμπειρικοῦ τρόπου θεολογίας τῶν Πατέρων.

Οἱ Προφῆτες στήν Παλαιά Διαθήκη ἔβλεπαν τόν ἄσαρκο Λόγο μέσα στό Φῶς, καθώς ἐπίσης καί τόν Τριαδικό Θεό, ἀλλά εἶχαν ἄλλη ὀρολογία, ὁμιλοῦσαν γιά Θεό – Κύριο τῆς δόξης – Πνεῦμα Θεοῦ· ἢ γιά Θεό – Μεγάλου Βουλή – Ἄγγελος – Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· ἢ γιά Θεό – Γιαχβέ – Πνεῦμα Θεοῦ. Οἱ Ἀπόστολοι καί οἱ ἅγιοι ἔβλεπαν τόν σεσαρκωμένο Λόγο μέσα στό Φῶς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι καί διὰ τοῦ Χριστοῦ ἔβλεπαν τόν Πατέρα, τοῦ ὁποῦ εἶναι εἰκὼν ἀπαράλλακτος, ὅπως ἐγίνε στήν Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ στό ὄρος Θαβώρ. Γι' αὐτό στήν Παλαιά καί Καινή Διαθήκη ἔκαναν λόγο γιά τόν Θεό ὡς Φῶς καί γιά τρία Φῶτα. Αὐτό τό βλέπουμε στήν Ἁγία Γραφή καί τήν ἀρχαία παράδοση τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅμως, οἱ ἀριστοτελικοί φιλόσοφοι, κυρίως τῆς Συρίας, ἰσχυρίζονταν ὅτι ἀφοῦ οἱ Χριστιανοί πιστεύουν ὅτι ὁ κόσμος δέν ὑπῆρξε ἀνέκαθεν, ἀλλά δημιουργήθηκε ἀργότερα, αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ Θεός τῶν Χριστιανῶν ἦταν δυνάμει δημιουργός τοῦ κόσμου καί μέ τήν δημιουργία του εἶναι ἐνεργεῖα δημιουργός τοῦ κόσμου, πράγμα πού φανερώνει ὅτι ὁ Θεός τῶν Χριστιανῶν ἦταν ἀτελής καί δημιούργησε τόν κόσμο γιά νά τελειοποιηθῇ ὁ ἴδιος.

Τότε, οἱ Χριστιανοί θεολόγοι, προκειμένου νά ἀντιμετωπίσουν τήν πρόκληση τῶν ἀριστοτελικῶν φιλοσόφων, ἰσχυρίσθηκαν ὅτι ὁ Θεός εἶναι κατ' οὐσίαν ἀμετάβλητος, ἀλλά κατ' ἐνέργειαν εἶναι δημιουργός τοῦ κόσμου. Ἔτσι, ἀνεπτύχθηκε ἀπό τούς πρώτους φιλοσοφοῦντας Χριστιανούς θεολόγους (Παῦλος Σαμοσατέας, Λουκιανός, Ἄρειος, Εὐνόμιος) ἡ διάκριση μεταξύ οὐσίας καί ἐνεργείας στόν Θεό, ἀλλά μέ φιλοσοφικό τρόπο.

Ἀφοῦ, ὅμως, καί οἱ φιλοσοφοῦντες θεολόγοι (αἰρετικοί) δέχθηκαν τήν διάκριση μεταξύ οὐσίας καί ἐνεργείας στόν Θεό, στήν συνέχεια προχώρησαν καί στό Τριαδικό θέμα γιά νά ἐξετάσουν τίς σχέσεις μεταξύ τοῦ Πατρός, τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μέ βάση τήν διάκριση οὐσίας καί ἐνεργείας. Ὅμιλοῦσαν, λοιπόν, γιά τό ὅτι δέν ὑπάρχει κατ' οὐσίαν σχέση μεταξύ τοῦ Πατρός καί τοῦ Λόγου, διότι ἢ κατ' οὐσίαν σχέση εἶναι κατ' ἀνάγκη σχέση, γι' αὐτό ὁ Θεός δημιούργησε τόν Λόγο κατ' ἐνέργεια καί κατὰ θέληση, ὁπότε εἶναι κτίσμα. Ἄλλοι ὁμιλοῦσαν γιά τό

ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἡ λογικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἡ ἀγαπητικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Ὄταν, ἔπειτα, προχώρησαν ἀπὸ τὴν Τριαδολογία στὴν Χριστολογία, ἔκαναν λόγο γιὰ τὸ ὅτι ἐνηνθρώπησε ἡ λογικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι εἰσῆχθη στὴν θεολογία μιὰ αἵρετικὴ φιλοσοφικὴ διάκριση μεταξύ οὐσίας καὶ ἐνεργείας στὸν Θεό, ἡ ὁποία ἐνῶ στὴν κοσμολογία ἔλυσε μερικὰ προβλήματα, ἐν τούτοις στὴν Τριαδολογία καὶ τὴν Χριστολογία δημιούργησε αἵρέσεις.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας γιὰ νὰ ἀπαντήσουν σὲ αὐτὴν τὴν πρόκληση δέχθηκαν τὴν ὁρολογία οὐσία καὶ ἐνέργεια, ὅμως ἔδωσαν διαφορετικὴ ἐρμηνεία, δηλαδή διδάξαν ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ δὲν ἐρμηνεύεται φιλοσοφικῶς, ἀλλὰ ἐμπειρικῶς, πού σημαίνει ὅτι ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ ἄκτιστο Φῶς τῆς θεότητος, τοῦ ὁποίου μετέχουν οἱ θεόπτες ἅγιοι. Ὁ Λόγος καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι ἡ λογικὴ καὶ ἀγαπητικὴ ἐνέργεια τοῦ Πατρός, ἀλλὰ ἰδιαίτερα πρόσωπα, πού ἔχουν τὴν ἴδια οὐσία καὶ ἐνέργεια μέ τὸν Πατέρα. Τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος ἔχουν κοινὴ οὐσία καὶ ἐνέργεια πού εἶναι ἄκτιστα. Οἱ θεούμενοι βλέπουν τὴν δόξα-ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν ἀποκάλυψη-θεοπτία, καὶ ὄχι τὴν οὐσία Του, μέ ἄρρητα ῥήματα καὶ στὴν συνέχεια διατυπώνουν αὐτὴν τὴν θεοπτικὴ ἐμπειρία μέ κτιστά ῥήματα, νοήματα καὶ εἰκονίσματα.

Ἔτσι, ὑπάρχει ἡ φιλοσοφικὴ διάκριση μεταξύ οὐσίας καὶ ἐνεργείας στὸν Θεό, πού κατέληξε σὲ πολλές τριαδολογικὲς καὶ χριστολογικὲς αἵρέσεις, καὶ ἡ ἐμπειρικὴ διάκριση μεταξύ οὐσίας καὶ ἐνεργείας στὸν Θεό πού εἶναι ἡ θεολογία τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων. Δὲν πρέπει νὰ γίνεται σύγχυση μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν διδασκαλιῶν.

Γενικά πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ αἵρετικοὶ φιλοσοφοῦσαν πάνω στὰ θεολογικὰ θέματα μέ τὴν λογικὴ καὶ τὸν στοχασμό, ἐνῶ οἱ Πατέρες ὁμιλοῦσαν ἀπὸ τὴν ἐμπειρία πού εἶχαν ἢ ἀκολουθοῦσαν τὴν ἀποκαλυπτικὴ ἐμπειρία τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Ἀγίων. Μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴν προοπτικὴ πρέπει νὰ διαβασθοῦν τὰ ἐπόμενα.

Παρατίθεται ἡ περίληψη τῆς Ἐπιτομῆς τῆς Ὁρθόδοξης Πατερικῆς διδασκαλίας τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδου, τῆς ὁποίας τὰ κεντρικὰ σημεῖα εἶναι: 1. Θεός καὶ κόσμος. 2. Ἡ Ἁγία Τριάς-Τριαδολογικὸ Δόγμα. 3. Χριστολογία. 4. Περί Ἐκκλησίας-Ἐκκλησιολογία. Στὸ τέταρτο (4) αὐτὸ μέρος γίνεται λόγος γενικά περὶ Ἐκκλησίας, ἡ ἱερά Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, περὶ τελειώσεως διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ περὶ ἐσχάτων.

[Πατήστε ἐδῶ γιὰ τὸ κείμενο](#)